

Шхуна "Колумб"

КУПИТИ

Повість «Шхуна “Колумб”», хоч і написана далекого 1940 року, і досі залишається однією з найулюбленіших пригодницьких книжок мільйонів хлопців та дівчат. Герої повісті з маленького рибальського селища викривають шпигуна, котрий має намір завадити науковим дослідженням з видобутку гелію. Юні острів'яни вступають в нерівну боротьбу з ворогом, зазнаючи жорстоких випробувань, що часом межують зі смертю, та жодні перешкоди не можуть встояти перед сміливістю та мужністю цих героїв. Для широкого кола читачів.

Микола Прудіайні
Шхуна
«КОЛУМБ»

БОГДАНОВА ШКІЛЬНА НАУКА

© Видавництво "НК-Богдан"

ISBN 978-966-10-7664-7

Микола Трублаїні
ШХУНА
«КОЛУМБ»

Повість

ЧАСТИНА ПЕРША

I. НЕЗНАЙОМКА З ЗОНТИКОМ

Марко затримався на маяку і тепер шкодував. Якби він вийшов хвилин на п'ятнадцять раніш, дощ не догнав би його. Юнак поспішав, як тільки міг. Чорні хмари облягали небо; великі прибійні хвилі з ритмічним шумом котилися на берег; в повітрі панував той особливий спокій, який настає завжди за кілька хвилин перед бурею. Ось-ось цей спокій порушать рвучкі пориви вітру, і на землю впадуть важкі краплини, передвісники літньої зливи.

До Соколиного лишалося кілометра півтора. Ледве помітна в травах стежка починалась од моря і вела навпростець до рибальського висілка. Хлопець вийшов на стежку і побіг. Далеко попереду, між ним і висілком, маячила чиясь постать.

Марко, юнга з шхуни «Колумб», ходив сьогодні додому, на маяк, де його батько працював наглядачем. Вранці шхуна прийшла в бухту

Лебединого острова по рибу, яку вона приставляла в недалекий порт, на консервний завод. Виявилось, що рибалки Соколиного висілка напередодні взяли дуже малий улов. Шкіпер вирішив затриматися в бухті на добу, перечистити мотор, а потім забрати улов за два дні й вирушити в порт. Юнга відпросився в шкіпера на кілька годин додому, на маяк. Та гостював він недовго, бо помітив, що хмариться на дощ та бурю, і почав спішити на судно. Проте дома його затримали: спеціально ж для нього приготували смачний обід та пиріжки з м'ясом. Він і тепер ніс з собою важкенький кошик пиріжків, що їх мати передала команді «Колумба».

Біжучи, юнга поглядав на постать попереду, вгадуючи, хто б то міг бути. Сімнадцять років він прожив на цьому маленькому острові, знав усіх нечисленних його жителів і міг назвати кожного з них за кілометр. А тепер от наздогнав людину, якої ніяк не міг пізнати. «То, здається, дівчина або жінка», — догадувався він по одязі. Вона чомусь часто зупинялась і нахилялась: мабуть, зривала квіти. В руці тримала палицю.

Нарешті порив вітру хвилиною побіг по траві, по зеленій стіні очерету над невеличкою трясовиною, підняв угору якусь суху бадилінку — починалась буря. Море зразу ж вкрилося білими баранцями спінених хвиль.

Вітер віяв Маркові в спину і полегшував йому ходу. Юнга наздоганяв людину з палицею. Він майже впевнився, що то якась незнайома жінка, і його розбирала цікавість, хто вона і що робить на їхньому острові. Коли до неї лишилось не більше півсотні кроків, блискавка прорізала небо, а через якусь мить розітнувся вибух грому. Зараз же на землю впали перші важкі краплі. Незнайомка зупинилась, підняла угору свою палицю, і над нею, мов парашут, розпустився зонтик. Марко порівнявся з нею і побачив, що то була дівчина приблизно його літ. Вона міцно стискала ручку зонтика, бо вітер надимав його і рвав з рук. Дівчина, видно, була з міста: синє плаття з короткими рукавами, сандалі, білий берет, що прикривав лише половину голови, і зонтик свідчили про це. Марко не мав часу роздивлятися на неї, і, коли б через п'ять хвилин його спитали, білява вона чи чорнява, він, мабуть, не зміг би відповісти. А була вона білява, з зеленими очима і кирпатим

носи́ком. Юнга не звернув на все це уваги, але зразу переконався, що вона не острів'янка, і тому гукнув до неї:

— Поспішайте! Поспішайте, поки рівчак під висілко́м водою не залило, а то не перейдете.

Говорячи це, він притишив ходу й пішов поруч з дівчиною.

Маленький рівчак під Соко́линим під час зливи перетворювався в бурхливу річку, і тоді пере́братися через нього не можна було. В таких випадках люди поверталися на маяк і ждали, поки скінчиться дощ та спаде вода, або ризували доставатись до висілка морем.

Поки Марко говорив, сипнув густий дощ і сірою завісою закрив від них рибальський виселок, куди залишилось іти найбільше десять хви́лин. Дівчина підійшла близько до Марка і, трохи витягши руку, прикрила його зонтиком.

— Ходімо разом! — крикнула вона.

Часто мигтіла блискавка, і раз за разом гуркотів грім. Пориви вітру рвали з рук дівчини зонтик.

— Візьміть зонтик і держіть мене за руку, — сказала незнайомка Маркові.

Хлопець обережно взяв одною рукою її руку, а другою з усієї сили стиснув ручку зонтика. Хоча зонтик і заважав їм швидко йти, проте трохи захищав від дощу. Йдучи поруч з незнайомкою, Марко думав, що все одно він змо́гне і з зонтиком, і без зонтика, і, ма́буть, доведеться забігти до якогось рибалки просушитись, бо на «Колумбі» лише одна малесенька рубка і там зробити цього не вдасться.

Ноги плутались у мокрій траві, що часом доходила до колін, і йти було важко. Нарешті добігли до рівчака. На їх очах маленький струмок, який вже біг по дну рівчака, безупинно збільшувався. Завглибшки він був, ма́буть, з півметра. Вода майже вкривала кілька чималих каменів, що лежали в рівчаку і служили начеб містком. Марко знав: коли б вони запізнались на десять-п'ятнадцять хви́лин, тоді вже перейти рівчак не змогли б. Хлопець увійшов у воду і простяг дівчині руку, щоб допомогти перескочити через рівчак по каменях. Незнайомка подивилась на нього здивовано і навіть сердито.

— Чого ви у воду полізли? Я б сама...

Але він не дав їй докінчити, крикнув:

— Переходьте швидше!

Не випускаючи зонтика з руки, Марко вийшов разом з дівчиною на той бік рівчака.

Як тільки вони перейшли, вода вкрила каміння.

Дощ не вщухав. Тепер до крайньої хати Соколиного висілка лишалося кроків сто. За півтори-дві хвилини Марко і незнайомка увійшли в вуличку з калабанями.

— Вам куди? — спитала незнайомка.

— Мені до пристані.

— Гаразд, я вас проведу. Це мені майже по дорозі.

Пройшли вуличку, завернули за ріг і наблизились до берега. Бухта була відносно спокійна, на ній лише пінилися дрібні хвилі. «Колумб» погойдувався на якорі недалеко від берега; хвилі хлюпали в маленьку дерев'яну пристань і пустотливо вибігали на пісок, майже дістаючи до шаланд і каюків, повитягуваних рибалками на берег.

Коли зрівнялися з хатиною рибалки Тимоша Бойчука, Марко подякував своїй супутниці і попрощався. Вона відповіла:

— Нема за що, бувайте.

Марко відчинив хвіртку, але, незважаючи на дощ, стояв і дивився услід незнайомці. Вона, пройшовши сусідню хату, озирнулася. Марко зніяковів і зник за ворітьми.

Хоча хлопця діймала цікавість, — кортіло подивитися, куди пішла незнайомка, — проте він, уже не спиняючись і не озираючись, попрямував до дверей, витер ноги об камінні східці й увійшов у сіни. З кімнати лунали знайомі голоси. У Бойчука часто збиралися сусіди-рибалки, бо хата його стояла найближче до моря, двоє вікон виходили на берег і звідти зручно було наглядати за шаландами й човнами під час негоди.

Марко ввійшов у кімнату, привітався й попросив дозволу обсушитись. Хазяїн негайно провів його в кухоньку, де в печі палав огонь. Переходячи туди, юнга чув, як один з рибалок говорив:

— Отож вся сила в цьому піску. Через той пісок він і приїхав сюди на ціле літо разом із дочкою.

II. НА «КОЛУМБІ»

хуна «Колумб» належала Рибтресту. Це було невеличке, але містке судно. Воно ходило під мотором із швидкістю п'ять-шість миль за годину, а під парусами при добром вітрі — в півтора рази швидше. Іноді «Колумба» посиляли в море рибалити, але переважно він перевозив рибу, сіті та різну снасть. Останнім часом «Колумб» регулярно обходив рибальські артілі, забирав у них рибу і приставляв її на консервний завод, що знаходився миль за двадцять п'ять від Лебединого острова, поблизу курортного містечка.

Ніхто не знав, коли й де побудовано цю шхуну. Ще в громадянську війну якось прибило її до берега, напівзатоплену, без людей, з обламаною щоглою, понівеченим бортом, без стерна. Мотора тоді на ній не було. На борту зберігся напис «Колумб». Кілька тижнів ніхто не чіпав цієї шхуни. Потім рибалка Стах Очерет заохотив кількох товаришів підтягти її на береговий пісок та обкласти киль камінням. Років зо два шхуна стояла нерухомо і була пристановищем для рибальських дітей, що охоче гралися поблизу неї і в літні дні ховались під її бортами від спеки. Тільки на третій рік той самий Стах Очерет прийшов до сільради й запропонував полагодити шхуну, бо матеріал, з якого її зроблено, цілком витримав іспит, завданий йому морем, сонцем, дощами, морозами і людьми, які теж не дуже шкодували судно, кинуте напризволяще. Шхуну відремонтували, поставили на ній нову щоглу, полагодили стерно, обладнали маленьку рубку і збили в кінці напису «Колумб» твердий знак.

Стаха Очерета призначили шкіпером «Колумба», і з того часу він не розлучався з шхуною. Пізніше «Колумб» передали Рибтресту. Тоді на ньому поставили мотор. Правда, Очерет завжди віддавав перевагу парусам, а мотором користувався лише в тих випадках, коли паруси звисали на щоглі нерухомо або вітер віяв просто в лоб.

Команда на «Колумбі» була невелика. Крім шкіпера, до її складу входили моторист, матрос-стерновий та юнга. Всі вони були жителі Соколиного висілка на Лебединому острові. Молодий рибалка Левко Ступак недавно скінчив курси мотористів і тепер працював на шхуні. Стах Очерет жартома називав його «механіком», так само як називав він юнгу Марка «головним коком», стернового Андрія Камбалу — «боцманом», а шхуну — «бойовим кораблем».

Того дня, коли злива захопила Марка в полі, на борту шхуни були тільки Левко й Андрій. Перший перечищав мотор, а другий латав паруси. Коли почався дощ, обидва поховалися в рубку. Рубка на шхуні була така маленька, що в ній разом могли спати тільки двоє. В негоду, коли шхуна стояла біля причалу або на якорі, команда, ховаючись від дощу та вітру, насилу вміщалася в рубці.

Злива тривала майже годину. Коли ж вона вщухла, до шхуни підійшли один за одним два каюки. В першому сиділи Марко з Тимошем Бойчуком, а в другому — шкіпер Стах Очерет.

Після дощу вода в бухті скаламутніла, бо в неї з острова нанесло намулу. Брудні хвилі безперестану підкидали шхуну, але звичні до качки рибалки не помічали її. В середині шхуни все промокло, на дні зібралося чимало дощової води, і юнгу негайно поставили виливати її. Він працював старанно, швидко зачерпуючи воду відерцем та виливаючи за борт. Поспішав, бо мусив ще й готувати вечерю.

Очерет скочив на шхуну майже слідом за Марком і Бойчуком, прип'яв до корми каюк і привітався з командою своїм звичаєм:

— Тихої погоди, багатої риби!

Після того спитав про мотор. Виявилось, що Левко з мотором ще не закінчив, роботи лишалося на дві-три години, але до завтра він легко впорається.

— Сьогодні, хлопці, сьогодні вирушимо, — заявив шкіпер.

Несподівана зміна планів здивувала команду шхуни, а разом і Тимоша.

— Ми ж сьогодні збиралися дома ночувати, — сказав Андрій.

— Де ж ти риби наловив? — жартівливо спитав Тиміш.

— Є новий вантаж, — відповів шкіпер. — А рибу, хоч і мало, заберемо. Завтра надвечір до вас навідаємось, аби нової наловили.

— А який вантаж, дядьку Стах? — поцікавився моторист.

— Дві бочки піску.

— Та не жартуйте. Справді кажіть...

— Я, хлопче, не жартую, зараз підійдемо до пристані й візьмемо дві бочки піску. Треба терміново приставити їх у порт.

Всі, за винятком Бойчука, здивовано дивилися на свого шкіпера. Бойчук з виглядом, який свідчив, що він догадався, в чому справа, ніби стверджуючи слова шкіпера, кивнув головою.

— Що ж це за пісок і на який біс він кому здався? — поцікавився Андрій. — Хіба в порту свого піску нема?

— Маю замовлення, — відповів Очерет, — а що воно та до чого, можу не цікавитись... Проте кажуть, що то золотий пісок.

— Справді золотий? — підскаочив Тиміш. — У нас теж казали, але ніхто не вірив...

— Так, золотий, — протяг шкіпер, позираючи на свою команду і слідкуючи за тим, яке враження справили його слова на товаришів. І побачив, що ніхто з команди йому не вірив.

ІІІ. ЮНГА

На нашому південному морі дуже мало островів. Їх щонайбільше набереться десятків зо два вздовж північно-західного узбережжя. Це все невеличкі, піщані, іноді болотисті, порослі травами, очеретами або кущами шматки ґрунту, одрізані від суходолу неширокими протоками. До цих островів належав і Лебединий. Він ішов паралельно берегу кілометрів на тридцять, але в найширшому місці мав не більше як чотири кілометри. Східна сторона острова поросла густими очеретами та невисокими деревами, в яких гнізділось безліч чайок, мартинів і бакланів, цих неймовірно ненажерливих риболовів, яким рибалки Соколиного висілка зичили різного лиха. Поблизу цих пташиних осель часто траплялися лисячі нори, що йшли глибоко під землею. Лисиць на острові було багато, і почували вони себе там досить безпечно, бо в рибальські садиби навідувалися тільки зрідка зимою, а більшу частину року жили коштом пташиного населення східної частини острова. Рибалки майже не полювали, тому і звірі й птахи жили на острові привільно.

Острів називався Лебединим, бо восени й весною його відвідували тисячами, а деяких років десятками тисяч лебеді, спиняючись тут під час своїх мандрювань з півночі у вирій, а з вирію на північ. Крім того, були перекази, нібито колись на цьому острові жило багато лебедів, поки їх не поперебивали та не розлякали. Але тих часів уже ніхто не пам'ятав.

В середині острова над чималою глибокою бухтою розташувалося чотири десятки рибальських хат. Бухта звалася Соколиною, виселок

теж звався Соколиним. Хто від кого назву перейняв, ніхто не знав.

Крім висілка, на острові розмістилися ще дві оселі: хата інспектора рибного нагляду Якова Ковальчука, що стояла приблизно кілометрів за два на схід від висілка, і маяк на західному кінці острова. Від маяка в море виходила піщана коса, яка закінчувалась довгою грядою підводного каміння. Головно через те каміння тут і поставлено маяк. У темні ночі вогник маяка виднівся за десять-двадцять миль, коли ж околицю огортав туман, на маяку ревіла сирена, звук якої долітав аж до Соколиного висілка.

В сонячні дні далеко з моря видно було білу вежу маяка і такий самий білий, чистенький будиночок, що прилип до неї. В тому будинку жив з родиною наглядач маяка Дмитро Пилипович Завірюха. В тому ж будинку народився його син Марко. Марко був середущий у родині. Старша сестра Марія, одружена з рибалкою, вже три роки жила в Соколиному. Тепер на маяку лишалися батько, мати, старий дід Махтей — материн батько — та восьмилітній брат Грицько.

Марко до п'ятнадцяти років не був ніде за межами острова. З десяти років він учився в школі, в Соколиному, де всі класи вів один учитель, бо учнів у школі було щось понад тридцять, а в п'ятому, шостому, сьомому класах — по одному, по два. В п'ятнадцять років Марко вперше залишив острів. Він їздив разом з учителем у село Зелений Камінь, розташоване на суходолі, кілометрів за дванадцять від Соколиного, і там склав іспити за сьомий клас. Після закінчення школи, порадившись з батьком, хлопець вирішив вступити юнгою на якусь шхуну, поплавати рік-два, а потім з практичним досвідом вступити до морехідного технікуму.

В цей час Стах Очерет шукав на «Колумб» нового юнга, бо його юнга перейшов на океанський пароплав.

Стах охоче погодився прийняти до себе Марка, якого добре знав, бо на Лебединому острові всі добре знали один одного. Маркові визначили зарплату, харчі і спецодяг. Хлопця це цілком задовольняло. До його обов'язків входило готувати їжу для команди й рибалок, коли вони бували на шхуні, підтримувати чистоту, допомагати, коли можна, стерновому та мотористові і виконувати дрібні доручення шкіпера. Юнга був на шхуні найграмотнішим, тому на нього поклали провадження різних записів, бо сам Очерет дуже неохоче брався до

олівця, віддаючи перевагу своїй пам'яті та обрахункам у голові перед усякими записами.

Другий рік працював Марко на «Колумбі». Тепер він часто бував на острові, одвідував на шхуні сусідні рибальські артілі, ближчі пристані і частенько гостював у порту курортного маленького міста Лузани. За цей час юнга кріпко заприятелював з рештою команди і став улюбленцем маленької моряцької родини. Коли треба було, він заміняв стернового або моториста, в плаванні умів орієнтуватися по компасу, зорях та берегах, самостійно ставив паруси і вів шхуну в бажаному напрямі при будь-якому вітрі, пускав і спиняв мотор, розумівся на рибі, яку вони приймали, знав, де і які сіті треба ставити.

Був він обережний, але не боявся вітру і хвиль. Кілька разів за цей час їх захоплював у морі дужий шторм. Одного разу вітер порвав паруси, скінчилося пальне, мотор перестав працювати, і шхуну заливали височезні хвилі. Здавалося, ось-ось її цілком залле або переверне, і стерновий Андрій злякався. Але Стах нагримав на Андрія, вони поставили шхуну проти хвилі і так трималися два дні. Коли шторм почав вщухати і вітер перемінився, підняли клівер і помалу допливли до свого острова.

Під час шторму Очерет стежив за юнгою і жодного разу не помітив на його обличчі тіні страху, а в очах виразу розгубленості. За це він високо цинив Марка, хоча нічого не сказав йому, так само як не згадав ніколи жодним словом про переляк Андрія Камбали.

Наближався час, коли Марко мав їхати в велике приморське місто складати іспити до морехідного технікуму, йому лишилося плавати на «Колумбі» три-чотири місяці. Ніхто на шхуні про це не говорив, а коли у когось така думка і з'являлась, відгонив її геть. Не хотілось думати, що доведеться шукати нового юнгу.

IV. ТОРІАНІТОВИЙ ПІСОК

К «олумб» підтягли до пристані, де вже стояли дві бочки з піском, про які згадував своїй команді шкіпер. Біля бочок стояв високий літній чоловік. Тепер команда вже знала, що то був далекий родич Стаха Очерета. Багато років тому він залишив Лебединий острів і довго сюди не повертався. Тепер, як розповів шкіпер своїм

товаришам, його родич став професором. Цими днями, коли «Колумб» ходив у плавання вздовж узбережжя і затримався там на цілий тиждень, професор Андрій Гордійович Ананьєв приїхав на острів, де збирався провести літню відпустку. Гуляючи по острову, він зацікавився піщаною горою поблизу Соколиного. Він уважно розглянув цей пісок, потім набрав його дві бочки й поспішав одправити до міста на дослідження. Шкіпер дуже коротко пояснив це своїм товаришам і додав, що професор поїде разом з ними.

Коли шхуна причалила бортом до пристані, на неї вкотили бочки з піском.

В цей час до професора підійшла дівчина. Незважаючи на вечірні сутінки, Марко впізнав свою супутницю під час зливи. Вона прийшла у плащі, на ногах у неї були гумові боти, а в руках — чемодан і сумка.

«Його дочка», — подумав юнга.

Виявилось, що професор з дочкою їдуть шхуною у Лузани. Коли дівчина ступила на шхуну, Марко чомусь зніяковів, сховався за рубку й почав там куховарити. Він мусив поспішати з вечерею. Зважаючи на те, що на шхуні були пасажери, він вирішив додати до макаронів ще юшку з кефалі. Юшка з кефалі була улюбленою стравою рибалок. Маркові хотілось у всьому блиску виявити свої таланти кулінара. Поставивши гріти воду, він заходився чистити рибу. Не встиг почистити й половини, як поруч нього з'явилась постать дівчини.

— О, у вас справжня кухня! — здивовано промовила вона.

— Камбуз! — відповів Марко, не підводячи голови і ретельно шкребучи ножом рибу, так що луска бризками розліталась на всі боки.

— Ви теж вживаєте корабельних термінів? Я думала, що на рибальських човнах їх не знають.

Марко підвів голову й ображено глянув на дівчину:

— Це ви про «Колумба»? Ми — шхуна, а не човен, — гордо заявив він.

Дівчина пізнала хлопця, з яким кілька годин тому йшла під дощем.

— Це ви? — радісно промовила вона. — Ми з вами сьогодні зустрічалися.

Марко почервонів, але в сутінках цього не було видно. Відповів, що це справді — він.

— Так давайте познайомимось, — запропонувала дівчина. — Я звуся Люда.

— А я — Марко Завірюха.

— Я не сказала свого прізвища, але ви, мабуть, його знаєте — Ананьєва.

Люда взялася допомогти Маркові. Він спочатку відмовлявся, але потім погодився і дав дівчині довгого ножа та старий мішок замість фартуха. Вона чистила рибу вправно і швидше за Марка. Розмовляли вони мало, але дівчина сповістила юнгу, що вона знає, як готувати рибу смажену, рибу з підливою, відварну з картоплею, риб'ячий холодець, рибу мариновану, рибу фаршировану, риб'ячі котлети і ще п'ять чи шість способів. Крім того, уміє готувати шашлики та чебуреки. Готувати їх навчив її батько, який дуже любить ці страви. Марко незабаром переконався, що вона не хвалиться, бо готування риб'ячої юшки й макаронів дуже швидко перейшло до рук Люди.

Поки Люда з Марком порались на камбузі, шхуна рушила і відійшла від берега. Стах сам став до стерна. Вправно маневруючи, він вивів «Колумб» лише під клівером з бухти в море. Потім матрос підняв парус, і шхуна легко подалась на схід, погойдуючись на хвилях. Вітер віяв легенький, і здавалося, що він от-от вщухне. Левко порався біля мотора і обіцяв не пізніш як за півтори години або й менше закінчити ремонт. Уже зоріло небо, і Стах вів «Колумб», керуючись зорями та маяком, вогник якого то засвічувався, то згасав, даючи два довгих і три коротких спалахи з рівними інтервалами.

Професор обережно обійшов рубку й опинився біля дочки та юнги. Він поцікавився, як іде справа з вечерею, і довідався, що за десять хвилин вона буде готова. Професор спитав Марка, чи давно той плаває на «Колумбі», чи ще де плавав, хто він і відкіля. Довідавшись, що юнга син наглядача маяка з Лебединого острова, дуже зрадив, бо знав Маркового батька і навіть колись товаришував з ним. Правда, це було дуже давно, бо востаннє вони зустрічалися років двадцять тому, проте професорові приємно було про ту зустріч згадати.

Марко поцікавився, що то за бочки везе професор і чому так спішно йому треба до міста, що шкіпер не дав їм навіть обсохнути.

— Вештаючись по Лебединому острову, — розповів професор, — я зацікавився піщаною горою і незабаром впевнився, що пісок, з якого

вона складається, має дуже цінну речовину — торіаніт. Це мене схвилювало. Річ у тім, що може бути пісок з різною кількістю торіаніту в ньому. Щоб перевірити якості цього торіанітового піску, треба зробити спеціальне лабораторне дослідження. Чому я так поспішаю вивезти цей пісок? У місті, де я живу, зараз проїздом перебуває відомий спеціаліст у цих справах, професор Китаєв. Я хочу показати йому пісок і разом з ним зробити аналіз. Завтра Китаєв повинен виїхати, а я хочу обов'язково застати його. Як тільки прибудемо в Лузани, я зразу ж пошлю йому телеграму, а сам виїду з першим пароплавом.

Левко тим часом скінчив роботу, і за півгодини мотор зататахкав, даючи хід шхуні.

Але Стах не спустив паруси і, одночасно користуючись слабеньким попутним вітром, прискорював ходу «Колумба».

V. РЕЙС У ЛУЗАНИ

Ранішня прохолода була досить відчутна, і Люда зігнулась калачиком, загортаючись з головою в ковдру. Вона спала на шматку старої парусини, розстеленої на палубі під рубкою моториста. Дівчині снився якийсь неприємний сон, і вона прокинулась. Хтось, поспішаючи, наступив на неї ногою. Розплющила очі, але з-під ковдри не висунулась. Чулося кілька голосів. «Напевно, вже ніхто не спить», — подумала вона і виглянула з-під ковдри. Над собою побачила ясно-голубе, прозоре небо. Звелася на ноги. На сході, просто з моря, визирала половина сонця і освітлювала золотисто-червонястим промінням дрібні хвилі.

Молодою свіжістю пашіло море й повітря. Сонячне проміння надавало блиску очам, а прохолодне повітря, наче ароматний напій, наповнювало легені.

Екіпаж «Колумба» та професор Ананьєв стояли на лівому борту і не звертали уваги на сонце. Їх погляди привертало судно синьо-блакитного кольору, що пливло на віддалі півмилі від шхуни. Невелике, з низьким бортом, з коротким півбаком, двома трубами, маленькими надбудовами — це судно дуже невиразно вирізьблювалось на фоні моря і неба. Здавалось, якби воно відійшло на мильо-півтори

далі, то і розпливлося б у фарбах морської даліни. «Військовий корабель», — догадалася Люда.

— Доброго ранку, — привітав юнга. — Подивитися хочеш? — сказав він, простягаючи бінокль.

— Доброго ранку. Дякую. Це військовий корабель?

— Есмінець «Невтомний буревісник». Наш знайомий і приятель.

— Чому?

— Минулого року він виручив нас у відкритому морі, коли «Колумб» під час шторму втратив паруси й залишився без пального.

Есмінець проходив зовсім близько. Люда бачила на палубі корабля кількох моряків.

З капітанського містка, над полубаком, двоє командирів слідкували в біноклі за шхуною. Марко підняв над кормою «Колумба» червоний прапорець, салютуючи «Невтомному». Обидва командири піднесли руки до кашкетів. У відповідь рибалки закричали «ура». Есмінець, виявляючи ввічливість, підняв на їх салют прапор до половини своєї щогли.

Невеличкий військовий корабель промчав швидко, залишаючи за собою розбурханий спінений слід. Люда хотіла полічити, скільки на ньому видно гармат, але так і не встигла цього зробити. Дівчина махнула біленькою хустинкою, і кілька червонофлотців відповіли з корми на її привіт. Дівчина струснула головою і, повернувшись до шкіпера, сказала:

— Він трохи швидше йде, ніж «Колумб».

— Еге! — посміхнувся Стах. — Разів, мабуть, у шість. Здорово йде. Тепер маневри. З якимсь дорученням поспішає.

Шкіпер розповів Люді кілька епізодів з бойової історії «Невтомного», його закінчили будувати другого року першої імперіалістичної війни і одразу ж вирядили в море. Есмінець ходив у розвідку, розставляв міни, зустрічався з ворожими кораблями. Одного разу він вдало торпедував крейсер, одночасно витримав бій проти трьох міноносців і вернувся неушкодженим. Двічі підводні човни пускали у «Невтомного» торпеди, і обидва рази есмінець, вдало маневруючи, ухилявся від зустрічі з ними. Півтора року щасливо плавав «Невтомний». Якоїсь темної червневої ночі, йдучи під ворожий берег, наскочив на міну. Сильним вибухом у есмінця відірвало корму.

Частина команди загинула, головні машини зупинилися, електрика погасла. В корабель ринула вода. Працювали тільки помпи, і всі, хто залишився живий, взялися до них. Почалася напружена боротьба з водою. Коли б помпи перестали працювати хоч на двадцять хвилин, «Невтомний» пішов би на дно. По радіо викликали допомогу. На ранок прийшли два міноносці і взяли понівечений корабель на буксир. Цілий день вони тягли його до свого берега. Командири обох міноносців дивилися на «Невтомного» безнадійно і лаялись за мороку з ним. Вони не вірили, що його вдасться дотягти до берега. Надвечір їх виявили ворожі літаки. Навколо падали бомби. Обидва міноносці відчепили буксирні троси, залишивши потоплюючий корабель напризволяще, і кинулися врозтіч. Одна бомба впала на палубу «Невтомного» біля капітанського містка і вбила своїми осколками командира, його помічника та кількох матросів. Командування міноносцем взяв на себе молодий машиніст. Смеркало. Знов цілу ніч команда ні на хвилину не припиняла боротьби з водою. Проте вода у внутрішніх приміщеннях прибувала все більше. На ранок корабель майже по палубу сидів у воді. Зовсім близько виднілися свої береги. Незабаром підійшов сильний буксир і одвів «Невтомного» в порт. Міноносець поставили на капітальний ремонт, команду розіслали по інших кораблях. З ремонту «Невтомний» вийшов аж після громадянської війни. Корму йому прикріпили від іншого есмінця — «Буревісника». «Буревісник» теж загинув на мінах, і від нього залишилась тільки одна корма. Одремонтований есмінець назвали «Невтомний буревісник». Тепер командиром на ньому був той машиніст, що колись урятував його. У Червоному Флоті «Невтомний» займає перше місце по точності стрільби та швидкості ходу для цього типу кораблів.

Коли Стах Очерет скінчив своє оповідання, «Невтомний» уже зник на обрії, а з протилежної сторони показалась бухта з білими будиночками на берегах. «Колумб» наближався до порту Лузани.

Біля пристані стояв маленький пасажирський пароплав «Пенай». Цей пароплав уже років сорок чи п'ятдесят курсував між Лузанами та більшими недалекогими портами. Ось і зараз він приставив сюди курортників у санаторії та будинки відпочинку, розташовані на мальовничому узбережжі, прославленому своїми «золотими» пляжами та помірною глибиною морського дна. «Колумб» пройшов повз

пустельні ще пляжі, обминув пасажирську пристань та «Пенай», зменшив ходу і, лавіруючи між шхунами та шаландами в рибній гавані, став швартуватися до причалу. Андрій і Марко скочили на берег і почали кріпити трос, обмотуючи ним береговий кнехт. Професор поспішав. О дев'ятій ранку «Пенай» відходив з Лузан. Залишалося небагато часу, щоб переправити бочки з піском на борт «Пеная» та купити квитки.

Андрій Ананьєв написав на листку з блокнота телеграму професорові Китаєву і послав з нею Люду на телеграф, а сам пішов до квиткової каси. Там він побачив табличку з трафаретним оголошенням: «Всі квитки на «Пенай» продано».

Професор прохав капітана пароплава дати дозвіл на два квитки — для нього і для дочки. Капітан категорично відмовився.

— Вас я візьму до себе в каюту, а дівчину абсолютно нікуди приткнути. У мене й так на сто пасажирів більше, ніж я можу врятувати, коли на «Пенаї» розірветься котел.

— А чого ж той котел має розірватись?

— Обов'язково колись розірветься, цей же пароплав сучасник Фультона, хоч замість коліс і має гвинт.

Ананьєв розпрощався з рибалками. Люда мусила на «Колумбі» повернутися на Лебединий острів.

Незабаром після того, як «Пенай» відчалив від пристані, «Колумб» теж вийшов у море. Шхуна поверталася назад, тримаючись берега. Гаряче припікало сонце, але море пом'якшувало спеку. Люда і Марко сиділи на палубі й дружньо розмовляли, розповідаючи одне одному різні подробиці власного життя та розпитуючи — Марко про велике місто, де жила Люда, а дівчина про життя на Лебединому острові і рибальські успіхи «Колумба».

VI. АГЕНТ «№ 22»

У вечері, коли електричне світло залляло вулиці міста, повз вітрини ювелірних крамниць повільним кроком ішов сухорлявий високий чоловік років тридцяти п'яти. На ньому добре лежав елегантний сірий костюм, до якого пасував такого ж кольору фетровий капелюх, а на чорному галстуку іскрився фальшивий, — це

було видно з розміру, — діамант. Легко ступали ноги в лакових туфлях. Ліва рука тримала грубу палицю, ніби легенький стек.

З виглядом знавця перехожий зупинявся перед вітринами і розглядав виставлені там дорогоцінності, ніби намагаючись визначити їх вартість. Час від часу він нетерпляче позирав на ручний годинник і гуляв собі далі. Коли стрілки показали без двадцяти десять, чоловік звернув у ближчий провулок і вийшов на сусідню вулицю, так само залляту електрикою, але без вітрин, без крамниць і загалом досить пустельну порівняно з тільки що згаданою, хоча поліцаїв тут виднілося значно більше.

Чоловік з палицею обійшов майже навколо великий семиповерховий будинок, зійшов сходами до парадних дверей і натиснув кнопку дзвінка. Двері відчинилися, чоловік увійшов у них, одночасно витягаючи з кишені жилета папірець. Жандарм уважно оглянув перепустку і дозволив пройти далі. Високий, проминувши кількох вартових, зайшов у велику кімнату, де застав лише двох людей. Один з них був секретар, а другий, очевидно, належав до кола рідких, але регулярних одвідувачів цієї кімнати.

Кімната була прийомною поруч ділового кабінету начальника таємно-розвідувальної служби.

— Мені призначено на десять, — сказав високий.

Секретар глянув на годинник, стрілки показували без двох хвилин десять.

— Заждіть кілька хвилин. Шеф уже питав про вас.

Ждати довелося недовго. В п'ять на одинадцяту секретар вийшов з дверей кабінету і промовив:

— Номер двадцять два, зайдіть до начальника.

«Номер 22» зайшов. Це був діловий кабінет. За стіною знаходився інший, парадний, кабінет з іншою прийомною, іншим секретарем, комфортабельно обставлений для нечисленних офіційних прийомів. В ньому ж приймали незасекречених співробітників. Основна ж, головна діяльність начальника відбувалася в діловому кабінеті.

«Номер 22» увійшов у кабінет без капелюха і, витягнувши руки по швах, непорушно зупинився біля дверей.

— Підійдіть ближче і сідайте, — промовив голос ввічливо і одночасно наказуючи. Цей голос належав начальникові, що його

лисина та окуляри виблискували в затінку зеленого абажура. Освітлення кімнати навмисне було зроблено так, щоб відвідувач був цілком освітлений, а той, хто приймав, ховав своє обличчя й вираз очей в затінку абажура.

— Ваша відпустка сьогодні скінчилася, — сказав начальник. — Вам, талановитий молодий чоловіче, щастить. Сьогодні ви дістанете відповідальне й інтересне завдання, його був одержав агент «номер 214», з яким ви працювали минулого року, але його при переході кордону... вбито.

Начальник слідкував за враженням від цього повідомлення. Але ніщо не змінилося на обличчі підлеглого. Хіба, майже непомітно, над очима піднялися вій.

— Вам доведеться перебратися в Росію. Російську мову ви знаєте, ви ж майже десять років жили там, а потім скінчили тут російську гімназію. Правда, в Росії ви були після того лише двічі як турист, але були досить довгий час. Останній раз, здається позаторік, ви провели там чотири місяці.

— Так.

— Насамперед я ознайомлю вас із справою, яка цікавить нашу службу. З однієї радянської газети ми довідалися, що професор геохімії Ананьєв знайшов на невеличкому Лебединому острові значні запаси торіанітового піску. Вам треба перед від'їздом кілька днів приділити геологічній літературі та одержати спеціальну консультацію. Коротко значення торіанітового піску я можу вам пояснити: з нього можна добувати багато гелію, значно більше, ніж з монацитового піску, а ви, очевидно, знаєте історію монацитового піску. Перед війною німецькі пароплави, що йшли до Бразилії з вантажами, мусили повертатися назад порожнем. Для баласту вони вантажили в свої трюми монацитовий пісок і вивантажували його в своїх портах. Коли почалася війна, грізні велетні дирижаблі часто гинули від маленької запальної кулі, бо досить було однієї іскри, щоб вибухнув водень, яким наповнювали оболонку дирижабля. Ви знаєте, що незабаром німецькі дирижаблі здивували ворогів. У дирижаблі влучали снаряди, але повітряні кораблі не вибухали, а спокійно летіли далі. Чому так? Тому, що їх оболонки наповнювали вже не воднем, а гелієм, добутим з монацитових пісків. А гелій — не займається. Ну, а тепер наші хіміки

виявили, що гелій має значення у військовій справі не лише для заповнення дирижаблів. На жаль, за кордоном знають, що на наших останніх підводних човнах встановлюють нові двигуни, які працюють вибухами гримучого газу, що добувається безпосередньо розкладанням води на кисень та водень за допомогою електролізу. Ці двигуни дають змогу набагато зменшити вагу підводних човнів та збільшити швидкість їх ходу й час перебування під водою. Човни з такими двигунами втриє сильніші за човни, які рухаються під водою з допомогою електроаккумуляторів, а над водою — звичайними дизелями. Отже, за кордоном дещо про це знають, але не знають конструкції двигунів та того, що для спалювання в них гримучого газу потрібний гелій. Більше про значення гелію я нічого не скажу. Техніка цієї справи — таємниця. Коли Радянська Росія матиме значну кількість власного гелію... ви знаєте, досі гелій мають лише Сполучені Штати і за кордон його майже не продають.

Отже, коли більшовики матимуть багато гелію, вони, по-перше, наповнюватимуть ним свої дирижаблі, а по-друге, ми не гарантовані, що вони не догадаються використати гелій так, як використовуємо ми. Нарешті, треба сказати, що хоча гелію в торіаніті є значна кількість, проте інженери досі не розв'язали технологічної проблеми, як його добувати з торіаніту заводським способом. Якби цю проблему розв'язали в нас, то, можливо, ми змогли б організувати добування гелію з торіанітового піску, невелика кількість якого зустрічається на островах Індійського океану. В радянській газеті, в тій самій замітці, коротко згадується, ніби професор Ананьєв цю проблему майже розв'язав. До речі, ось вам та замітка.

Начальник подав агентові газетну вирізку і, поки той читав її, задумливо розглядав довгі нігті на своїх пальцях.

— Отже, слухайте далі. Нам потрібно, щоб смілива людина пробралася в Росію. Там треба обережно зв'язатися з нашим постійним уповноваженим при посольстві, познайомитися з професором Ананьєвим, одвідати Лебединий острів і обов'язково зірвати видобуток торіанітового піску. А найголовніше — дістати в Ананьєва його проект добування гелію і знищити автора проекту. Ясно?

— Так. Яким способом я мушу перебратися через кордон?

— Одержите американський паспорт. В Росії наш уповноважений видасть вам фальшивий радянський паспорт. Докладний план своєї подорожі подасте мені завтра. Післязавтра виїдете. Бажаю успіху. На все краще.

Начальник підвівся з крісла. Агент теж устав, витяг руки по швах і вклонився.

— До побачення, пане начальнику.

Двері кабінету зачинилися за агентом.

VII. ЗМАГАННЯ

К «олумб» прибув черговим рейсом до Соколиного. Марко одразу побіг шукати Люду, бо привіз їй листа від батька. Листа передав капітан пароплава «Пенай», що заходив у Лузани. Юнга знайшов дівчину на пляжі в товаристві рибальських дітей та підлітків. Одні з них засмажували на сонці свої вже з самої весни чорні тіла, другі не вилазили з води, плаваючи різними способами та здіймаючи стовпи бризок. Серед дітей, що гралися в піску, Марко побачив брата Грицька. Сестра часто забирала малого в Соколинний виселок. Тут у Грицька було багато товаришів і товаришок.

Хлопчик радісними вигуками привітав брата й покликав до себе подивитися на візерунок, складений ним з морських камінців та черепашок. Марко пообіцяв зробити це згодом, а поки що пішов до перевернутого старого каюка, де сиділа в купальному костюмі, спиною до сонця, Люда. Коли він гукнув її, дівчина швиденько обернулася, очі привітно блиснули, і вона простягла Маркові руку. Діставши листа, Люда зраділа, схопилась на ноги й розірвала конверт. З нього вона витягла списаний папірець та газетну вирізку і скоренько перечитала.

— Татко застав професора Китаєва. Вони зробили аналіз піску... Таткові сподіванки цілком справдилися... Навіть більше, професор Китаєв цілком згоден з методом добування гелію, що його запропонував татко. Наступним рейдом татко повертається сюди для детального обслідування торіанітових розсипів, а професор Китаєв негайно їде в Москву, де порушить питання про організацію промислу на Лебединому острові.

Новини ці були приємні Маркові не менш, ніж Людї. Вони розмовляли про те, як на місці Соколиного висїлка виросте нове місто, в бухті побудують великий порт, залізничні колії пройдуть по острову і по них підуть вагончики з піском, а вони мусять подбати, щоб тут насадити великий парк і зберегти маленький заповідничок цілинного ґрунту із хащами, лисицями та пташиним населенням. Потім дівчинка покликала Марка купатися.

— У нас зараз відбуватимуться змагання з плавання, — сказала вона, показуючи на гурт підлітків, що обступили їх.

Юнга заявив, що теж хоче взяти участь у змаганнях. Крім нього і Люди, пливли ще п'ятеро хлопчаків і троє дівчаток віком від дванадцяти до п'ятнадцяти років. Всі вони вирости на березі моря, талапались у воді з ранньої весни до пізньої осені, і хоча не знали на різних стилях та ніколи не чули таких слів, як «брас», «кроль», «оверарм», «треджен», але чудово й швидко плавали по-жаб'ячому, по-собачому, наввимашки, навстоячки, горілиць. Цими ж способами плавав і Марко, але набагато вправніше. Він справедливо вважав себе кращим плавцем на острові. Він не знав, як плаває Люда, але гадав, що не дуже добре. Марко вирішив пливти поволі, дати іншим випередити себе, а потім ефектно вийти попереду всіх.

В цей час у бухту входили шаланди. Рибалки поверталися з моря з уловом, і плавці умовились пливти їм назустріч. Хто перший допливе до рибалок, той переможе.

По команді Люди плавці зайшли в воду, відійшли на значну віддаль від берега і вишикувались в ряд. Були вони різного зросту, і тому одним вода доходила до пояса, а другим по пахви. На березі стояли менші діти. Грицька обрали суддею, і він дав сигнал починати, тюркнувши в сюрчок. Плавці кинулись наввипередки. Марко не поспішав. Він плив по-жаб'ячому, розгортаючи руками воду, і придивлявся, хто як пливе. Одні плавці одразу забовтали руками й ногами щосили й вирвалися вперед. Інші пливли повільніше, проте Марко відстав і від них, бо затримувався навмисне. Та насамперед його увагу привернула Люда. Дівчина пливла майже так само, як і він, але не затримувалась, хоча й не поспішала. Незабаром Марко опинився позад усіх і почув з берега цюкання та глузливі вигуки на свою адресу. Тоді він обернувся, проплив кілька метрів під водою і,

з'явившись на поверхні, пішов наввимашки. Половина його спини виступала з води, руки швидко зносились вгору, розрізали повітря і з силою падали на воду, виносячи плавця вперед. Він випередив двох хлопців, дівчинку і зрівнявся з Людою. За кілька секунд випередив і її і вступив у змагання з передніми плавцями. Він не чув, як з берега наздогін лунали вже схвальні вигуки. Марко вигнався наперед, шаланди швидко наближалися до нього.

В цей час на березі запанувала тиша. На жаль, Марко не обертався й не бачив, що робиться позад нього. А там увагу всіх привернула Люда. Вона майже занурилась головою в воду, перейшла на «кроль», зняла бризкотню і з шумом помчала вперед, залишаючи глибокий слід, мов торпеда. Вона вирвалася із значно більшою швидкістю, ніж Марко, випредила всіх і вже наздоганяла переднього плавця. Юнга помітив це лише тоді, коли Люда зрівнялася з ним. Від подиву він навіть сповільнив рух, і ту ж мить дівчина випредила його на півголови. Марко був вражений: його, рибалку, моряка, кращого плавця Лебединого острова, випереджала дівчина з міста. Він не злостився, ні, але самолюбство його було вражене. Марко, мов дельфін, що вистрибує з води, раптом напружив усі сили й на кілька секунд залишив Люду за собою. Вона його не бачила, бо пливла тим самим способом, лише зрідка підкидаючи голову, щоб вдихнути повітря. Через кілька секунд вона знову наздогнала Марка. До шаланд залишилося з сотню метрів. Там рибалки теж зацікавились змаганням. Увагу всіх привернули двоє завзятих плавців. Вони йшли тепер нарівні і так пропливли половину відстані, а потім Люда знову випредила Марка метрів на два, і хоч як він намагався скоротити цю відстань, але нічого не виходило. Навпаки, дівчина дедалі більше випереджала його. Ось її голова поруч першої шаланди — і змагання закінчено. Ледве чутно долинув сюрчок з берега. То свистав Грицько, сповіщаючи про перемогу Люди. Хоч вона й не чула того свистка, але помітила шаланду і перейшла на повільний «брас».

Рибалки вітають її, жартівливо глузують з Марка, пропонуючи підвезти до берега. Марко був здивований, він ніяк не ждав такої вправності від міської дівчини. Одсапуючись, він перекинувся горілиць, добродушно усміхався на жарти рибалок і спочивав, лежачи

на воді. До нього підпливла Люда, і він перший поздоровив її з перемогою.

Шаланди уже наближались до берега. Вітру в бухті майже не відчувалося, і рибалки веслували, щоб швидше підійти до пристані. До Люди й Марка наближались інші хлопці й дівчата і, вигукнувши свої зауваження про змагання, повертали до берега. Старші трималися тепер про всяк випадок позаду. Раптом збоку залунав верескливий зойк: «Ой-ой! Рятуйте!»

Це скрикнув хлопчик, що відплив від товаришів. Голови усіх плавців повернулися на крик. Де в кого майнула думка: «Може, пустує». Але хлопчик зник під водою, потім знов виринув і знову зник. Всі кинулись на допомогу. Не інакше як хлопчика схопили корчі. Хоч як швидко всі пливли, але першою біля потопуючого опинилася незнайома Люді дівчинка. Вона спритно пірнула під воду, схопила хлопчика за чуприну й витягла його на поверхню: хлопчик навіть не встиг дуже захлинутися. Трохи наковтався води, проте не втратив притомності, тільки з переляку намагався вхопитись руками за шию дівчинки. Вона знала, що це дуже небезпечно, й відбивалася від нього, гукаючи, щоб він лежав спокійно спиною на воді. Так вона і підтримувала потопуючого, поки не підпливли інші товариші. Потім його взяли під руки Марко та Люда і рушили до берега. Решта плавців пливли навколо, готові кожну хвилину змінити першого, хто стомиться. На шаландах чули крик, бачили, як плавці рятували потопуючого, тому одна шаланда швидко підійшла до них. Врятованого витягли на шаланду. За ним вилізли Марко і Люда. Переляканий хлопчик пояснив, що його несподівано схопили корчі. Люда відчувала себе незручно: адже вона підбила товариство на це змагання і не подбала хоча б про один рятівний човен. Коли б не та дівчинка, хлопчик міг би втонути.

— Другий раз не запливай далеко, — сказав літній рибалка, звертаючись до хлопчика. — Дякуй їм, — він показав на Марка і Люду, — врятували халамидника.

— То не ми, — сказала Люда, — його дівчинка якась врятувала: вона перша схопила і тримала, аж поки ми підпливли.

— Інспекторова Знайда, — пояснив Марко. — Звідки вона тут взялася, не знаю, на березі її не бачив. З нами вона не впливала...

— А-а, дефективна. Вона, мабуть, з дому сюди допливла. То ж риба, а не дівчинка. Ми її в морі якось кілометрів за п'ять від берега зустріли. Хотіли на шаланду взяти — та де там. Дика... Геть попливла!

Люда хотіла розпитати про дівчинку. Адже вона, здавалось, всіх знала на острові, а цієї дівчинки жодного разу не зустрічала. Проте розпитати вона не встигла, бо шаланда підійшла до «Колумба» і стала поруч інших борт у борт із шхуною. З шаланд перевантажували рибу. На палубі «Колумба» чути було сварку. Кілька рибалок обступили чоловіка, що міряв рибу клейончастим метром. То був рибний інспектор Ковальчук. Він вибирав окремі рибини і вимірював їх від хвоста до голови і від голови до хвоста.

Рибна інспекція стежить, щоб рибалки не виловлювали молоду рибу, а для цього кожну породу риби ловлять сітями з відповідним розміром петель у них. Інспектори наглядають за справністю рибальського реманенту та розподіляють ділянки моря між окремими артілями.

На «Колумбі» знялася сварка через те, що відомий бюрократ, інспектор Ковальчук, знайшов у вилові кілька рибин на півсантиметра коротших за дозволений розмір. То були осетри завдовжки вісімдесят дев'ять з половиною сантиметрів, а дозволялося ловити не коротших як дев'яносто. Коротшу рибу рибалки мусили викидати в море. Трудно, звичайно, встановити при такій довжині різницю в півсантиметра, але Ковальчук одібрав десяток таких рибин на одній шаланді й хотів тепер конфіскувати весь її улов та оштрафувати бригадира. Рибалки захищалися, доводячи відсутність злого наміру, нарешті, коли міряли вони, то в них виходило не півсантиметра, а один-два міліметри.

Обурений Стах Очерет попросив припинити у нього на шхуні лайку і відмовився підписати акт, складений інспектором. Він запропонував йому не заважати, поки шаланди перевантажують рибу на шхуну. Ковальчук з погрозами залишив «Колумб», зійшов на пристань і подався берегом бухти додому. Ненароком він наступив на узор, викладений на прибережному піску Грицьком. Почувши обурений вигук хлопчика, інспектор зупинився, глянув на дитячу забавку і, злостячись на весь світ, шаркнув ногою з усієї сили; камінці й черепашки розлетілися бризками разом з піском. Грицько остовпів

від страху і обурення. Інспектор пішов далі, не озираючись, а вслід йому полетіли нарікання розсерджених малюків.

Тим часом Марко прощався з Людою.

— До післязавтра. Я розкажу нашим про лист твого батька. Тепер у нас тільки й розмов, що про гелій та про торій. Всі просто хіміками поробилися. Шкіпер наказав мені в Лузанах дістати книжку, в якій написано про всі ці речі...

— А я хотіла ще тебе розпитати про цю дівчинку... Знайду... чи як там її... Чому я раніш її не бачила? Вона дочка цього інспектора?

— Ні, вона йому не дочка... Вона з'явилася тут, коли я був такий, як Грицько. Але її майже не знають. Вона дефективна. Зайди до Марії, вона розкаже тобі цю історію.

— Добре. Бувай! Бачу — в тебе термінова робота.

— Еге, до другої зустрічі!

Марко взявся до свого діла, а Люда пішла з врятованим хлопчиком на берег. Він уже заспокоївся, тільки боявся, що мати нагрімає, коли довідається про його пригоду. Люда обіцяла зайти з ним додому разом. На пристані до неї підбіг Грицько і поскаржився на інспектора. Довелося й цього заспокоювати.

Утрюх вони повільно пішли стежкою між лопухами й лободою по краю висілка. Вони бачили, як «Колумб» вирушив з бухти. Грицько заздро дивився на шхуну, потім заявив, що коли виросте, то в нього буде ще краща шхуна, яку він назве «Альбатрос», бо так у них на маяку називався маленький каюк. Потім заспівав:

Плавав по морю маленький матрос

На вітрильній кораблі.

Альбатрос, альбатрос, альбатрос!

Жив на світі маленький матрос —

Гострі очі, білий чуб.

Альбатрос, альбатрос, альбатрос!

— Хто тебе цієї пісні навчив? — спитала Люда.

— Сам видумав, — поважно відповів Грицько.

— А «гострі очі, білий чуб» — це ти про себе?

— Еге...

VIII. ЗНАЙДА

Це трапилося літом, в рік Грицькового народження. Чорна ніч звисала над морем. Важко розбивалися об берег хвилі. Блискавки раз за разом розтинали темряву, і розкотисті вибухи грому заглушували клекіт моря.

Тієї ночі погано спали рибалки на Лебединому острові. Дехто з них, незважаючи на дощ, пішов до човнів, щоб перевірити, чи не загрожують їм хвилі. Серед ночі за різком, що прикривав бухту, у морі замигтів вогник. Якийсь пароплав, борючись із штормом, наближався до берега. Позапинавшись у плащі, рибалки мовчки стежили за вогниками, що мигтіли в морі. Раптом спалахнуло полум'я, зникли розгойдані вогники і запанувала темрява. До берега долетів звук вибуху.

— На міну наскочив! — скрикнув один рибалка.

— Або котел розірвало, — відповів другий.

Над морем злетіла ракета. За першою — друга, третя. Потерпілий пароплав кликав на допомогу. Незабаром знову спалахнув вогник у морі; він розгорявся все яскравіше. То горів пароплав. На березі рибалки швидко розпалили вогнище, щоб вказати потерпілим, куди пливти човнами.

Полум'я змагалося з дощем. На мерехтливому фоні вогнища вирізьблювались суворі постаті в плащах. Всі мовчали. Здавалося, кожного свердлила одна й та сама думка, а в горлі застрягли одні й ті ж слова. І першим вимовив ці слова підліток Левко:

— А коли в них не вистачить човнів?

Рибалки нерішуче презирнулися, але ніхто нічого не сказав. Свистів вітер, клекотіли розбурхані хвилі, і ніхто не наважувався запропонувати вийти такої ночі в море.

— Дядьку Стах, там же люди гинуть! — закричав Левко.

Похмурий Стах випростався. Він не зводив очей з плавучого вогнища в морі. Ні до кого не повертав голови. І тут з промовою виступив рибний інспектор. Він казав, що треба допомогти, і запевняв, що серед них немає боягузів. Він голосно умовляв, але всі стояли похмуро й неперушно. Та ось благально й наполегливо закричав Левко:

— Дядьку Стах, пливімо їм на допомогу!

Стах озирнувся на нього, обвів усіх поглядом, махнув рукою і сказав глухо:

— Ходімо! Ходімо! Люди ж гинуть. Хто сміливий, ходім! — І пішов широкими важкими кроками до шаланди. Поруч нього пішов Левко, а слідом рушили Тиміш Бойчук і Андрій Камбала.

Біля вогнища з хвилину мовчали. Та ось, нічого не кажучи, один по одному всі пішли до шаланд.

Перемагаючи хвилю, шаланди відчалили і зникли в темряві. На березі залишився Левко. Дорослі не взяли хлопчика, і він плакав з досади.

Стах наказав йому підтримувати вогонь.

Левко повернувся до вогнища. Там стояла лише одна людина — Яків Ковальчук. Рибний інспектор залишився на березі.

Тієї ночі рибалки з Соколиного висілка врятували майже всіх пасажирів і більшу частину команди пароплава «Дельфін», що загинув від вибуху котлів. Наступних днів врятовані залишили Лебединий острів. Зосталася лише маленька дівчинка, батьки якої загинули під час аварії. У неї була розбита голова, і вона лежала непритомна. Дівчинку забрала до себе дружина Якова Ковальчука. Маленька нарешті опритомніла, але, чи від удару по голові, чи від переляку, забула все, що знала раніш, навіть забула, як її звуть. Насилу згадала вона слова і не могла ходити. Минув рік, поки чула жінка, оточивши дівчинку материнською ласкою і піклуванням, наново вивчила її ходити й говорити і вже похвалялася нею, як рідною дочкою. Інспектор не дуже схвально ставився до вчинків дружини, але, коли ще через два роки дружина несподівано померла, він залишив Знайду, — так її називали, — наглядати за порядком у своїй хаті. У виселок дівчинку не пускав, школи вона не одвідувала, бо була, як говорили всі, дефективна.

Про історію Знайди думала Люда, гуляючи по острову. Ту історію їй розповіла сестра Марка — Марія, і тепер дівчина часто думала про дефективну. Вона більше її не бачила, хоч кілька разів проходила повз хату рибного інспектора. На подвір'ї в нього завжди було порожньо, жодної ознаки чиеїсь присутності, лише дим іноді здіймався над димарем.

З дня на день Люда чекала приїзду батька. Вона гуляла по березі бухти і вдивлялася в море, сподіваючись побачити шхуну, пароплав або шаланду, якою прибуде батько. За кілька днів мав прийти «Колумб», і вона сподівалася побачити й Марка.

Замість «Колумба» прийшла інша шхуна. Шкіпер розповів, що «Колумб» послано у відкрите море, а звідти він піде в Караталинську затоку, а це відбере десять-дванадцять днів.

Минуло днів вісім, і Люда знову обходила бухту, а коли помітила, що підійшла аж до хатини Ковальчука, їй захотілося побачити Знайду і подякувати дівчинці за врятування хлопчика. Люда знала, що інспектора зараз немає дома: він виїхав на шаландах разом з рибалками в море. Мабуть, тому Люда й наважилась здійснити свій задум.

Хатинка виглядала досить привітно. Вона біліла серед невеличкого саду, обкопаного канавою і огороженого очеретяним тином. Садиба розташована була на горбку метрів за триста від бухти. Люда повернула від берега і зійшла на горбок по ледве протоптаній стежці. Через огорожу, на грядках біля хати, помітила дівчинку років чотирнадцяти, у незграбному платті з грубого мішка, босу, в подертім солом'янім брилі на голові. Дівчинка стояла нахилившись. Вона полола грядки і стиха співала.

Люда одразу догадалася, що то Знайда, і почала прислухатися до слів пісні:

Море, не сердься,
Вітре, не вій,
Сонечко ясне, світи.
Милий мій, швидше пливи!

В цей час на городі показався чорний кудлатий собака. Це було справжнє страховище. Висолопивши язика і важко дихаючи від спеки, він наблизився до грядки, на якій працювала Знайда. Дівчинка помітила його, підвела голову і посміхнулася до собаки. Тепер Люда розгледіла її обличчя. Пес нахилив голову, але враз підвів її, нашорошив вуха, насторожився і подивився в той бік, де стояла Люда. Знайда знову взялася до роботи, не помітивши цього. Люда, не чекаючи, коли пес викриє її, гукнула:

— Дівчинко!

Ту ж мить пес люто загавкав, плигнув через грядку й кинувся до огорожі. Знайда випросталась, побачила незнайомку і закричала на собаку:

— Розбій, назад! Назад! Стій! Стій!

Почувши наказ, пес неохоче скорився. Він спинився на місці, але гавкати не переставав.

Знайда стояла, не виявляючи бажання підійти до незнайомки, щоб щось сказати або спитати її.

Люда заговорила перша:

— Дівчинко, будь ласка, підійди ближче.

Знайда підійшла до огорожі. Слідом за нею, переставши гавкати, помалу підійшов і Розбій. Знайда мовчала. Тепер Люда бачила засмагле обличчя руської дівчинки з плескатим носиком, синіми, глибокими очима і помітним шрамом над лівим виском.

— Я прийшла подякувати тобі за те, що ти врятувала хлопчика в бухті.

Знайда мовчки слухала, оглядала незнайомку з ніг до голови. Люда теж помовчала і почала знову:

— Бач, я винна, що він заплив так далеко, а поблизу не було на той час човна. Коли б ти не наспіла перша, навряд чи встигли б ми врятувати його. Я дуже-дуже вдячна тобі.

Знайда так само мовчала. Люда стежила за її обличчям, але воно залишалося байдужим і непорушним. Здавалося, дівчинка чула слова, але враз забувала їх; Люда шукала в обличчі Знайди рис, які свідчили б про її дефективність, але ніщо, крім цієї чудної мовчанки, не викликало підозріння в ненормальності. Вираз очей Знайди свідчив про якусь думку. Вона, здавалося, дуже зацікавилась вбранням Люди.

— Ти дуже добре плаваєш. Чи правда, що ти запливаєш далеко в море? Я закінчила минулого року школу плавання і на змаганнях у школі зайняла перше місце. Мені хотілося б поплавати разом з тобою.

Розбій уривчасто гавкнув і сів біля ніг дівчинки.

Знайда, наче щось згадавши, нахмурилась і, пильно глянувши в вічі Люді, сказала:

— Ідіть відділя. Яків Степанович не любить, коли чужі без нього приходять. Коли він дізнається, що ви приходили, то розсердиться.

Близько Знайди червоніла чудова троянда. Люда вирішила попрохати квітку і закінчити свій невдалий візит.

— Коли можна, подаруй мені, будь ласка, одну квітку.

Знайда охоче зірвала кілька квіток, зв'язала березкою і кинула через пліт. Люда спритно впіймала їх.

— Дякую. Ти, коли захочеш, приходь до мене. Я звуся Люда Ананьєва. Мій батько — професор Ананьєв. Ми живемо у мого дядька — шкіпера Стаха Очерета. Одним словом, питай мене у Очеретів. Приходь. Ну, до побачення.

Вона повернулася й пішла.

— Дівчино, — почула Люда позад себе голос Знайди і обернулася.

— Скажи, ти сама черевики зробила? — спитала Знайда, показуючи на сандалі у Люди на ногах.

— Ні, я купила.

— Угу! — Знайда одвернулася, покликала Розбоя і попрямувала до своєї грядки.

ІХ. ФОТОГРАФ АНЧ

Того самого дня Грицько після ранішнього купання в компанії з двома однолітками подався шукати пригод на острівних пасовищах. Вони осідлали довгі хворостини і, уявивши себе кожен принаймні командиром кінного полку, помчали по острову. Обминули невелику череду корів, що розбрелися між кущами без догляду, пробігли вздовж маленького струмка і розбіглися в різних напрямках, умовившись, хто кого шукатиме. Грицько забіг найдалі. Скоро він побачив протоку, яка відокремлювала острів від суходолу. Протокою плив човен, видно — від Зеленого Каменя до острова. Гостроокий Грицько довго слідкував за човном, ждучи, коли поблизу з'являться товариші. Мабуть, вони далеко забігли в інший бік і, не знайшовши його між кущами, подались до висілка. Грицькові надокучило ховатися. Хлопчик помітив великого барвистого метелика і почав його ловити. Бігав, аж поки не накрив метелика шапкою. Та коли метелик опинився у нього в пальцях, то був він уже не блискучий, бо обтрусив

частину своїх барв і поламав крильця. Розчарований Грицько викинув метелика і знову перевів погляд на протоку. Човен підійшов до острова. На берег вийшов чоловік, а човен повернув назад. Прибулий рушив наспростець через острів. Грицька цей приїзд не цікавив, хіба мало хто з Зеленого Каменя приїздить! Хлопчик вирішив повернутися у виселок. Він ішов без стежки, у високій траві, яка досягала йому до плечей. В тій траві траплялися чудові сині та блакитні дзвіночки і білі з жовтим серцем ромашки. Люда якось просила принести їй квітів, тепер Грицько згадав про це. Він набрав уже чималий жмут квітів, коли його наздогнав чоловік, що йшов від берега протоки.

— Ей, хлопчику! — покликав він.

Грицько побачив недалеко від себе на вузькій стежці високого дядька, в білому кашкеті, з плащем на руці. Через плече в нього на реміні висіла якась коробка. В руці він тримав чималий чемодан. Дядько був одягнений у сірий костюм, а на ногах у нього були чорні краги. Хлопчик бачив його вперше.

— Ти з Соколиного?

— Ні, я з маяка, — відповів хлопчик.

— А не скажеш, як мені пройти до хати рибного інспектора Ковальчука?

— Просто йдіть стежкою, тільки коли перейдете кладку через рівчак, візьміть трохи ліворуч. Там стежки нема, але йти по рівному. Як вийдете до бухти, то й побачите Ковальчукову хату. Виселок праворуч, а його хата — ліворуч... Тільки далеко від висілка... Там жодної хати нема аж до краю.

— Дякую, молодчина! — Незнайомець недбало пустив з руки щось блискуче, а сам пішов, більше не обертаючись.

Те блискуче впало в густу траву. Грицько здивовано проводив поглядом спину високого дядька, а потім став на коліна — шукати в траві блискучу річ. Після ретельних розшуків надібав срібну монету — двадцять копійок. Блискуча, новенька монета йому подобалась. Він погано розумівся на вартості монет, але знав, що за гроші можна купити цукерок, горіхів та червоної шипучої води в кооперативній крамниці, яка одчинялася в Соколиному на годину ранком і на годину ввечері. Але хлопчик не розумів, для чого той дядько кинув монету.

Незнайомець уже був перед садибою Ковальчука, коли відчув, що хтось схопив його за руку. На одну мить він завмер і враз повернувся всім тулубом. Кулаки його стиснулися, а обличчя скам'яніло, в очах блимнув страх. Побачивши перед собою хлопчика, полегшено зітхнув, але враз нахмурився.

— Що таке? — спитав він.

— Дядьку, ви загубили гроші, — відказав Гриць і простяг йому двадцять копійок.

Незнайомий і здивувався і розсміявся, таким чудакom здався йому хлопчик.

— Це я тобі дав.

— Ні, дякую.

Гриць обернувся і побіг назад. Незнайомий сховав двадцять копійок і пішов далі. Через кілька хвилин він стояв перед хвірткою Ковальчукового подвір'я. Гукнувши, незнайомий стояв і ждав, щоб хтось вийшов.

Невдовзі з-за хати з'явилася Знайда. Вона спинилась серед подвір'я і мовчки дивилася на того, хто гукав. Розбій загавкав ще голосніше, рвався до хвіртки, але з-за огорожі не стрибав.

— Яків Степанович дома?

— Нема.

— Одженить собаку, мені зайти треба.

Дівчинка похитала головою.

— Не можу, — сказала вона. — Якова Степановича немає дома, без нього не пускаю.

— Та чому? Я ж нічого не з'їм.

Дівчинка нічого не відповіла. За неї відповідав Розбій, гавкаючи до хрипоти. Незнайомому доводилось добре напружувати голос, щоб перекричати це гавкання.

— Слушайте, я маю до нього діло. Коли він буде?

— Мабуть, надвечір.

— Та підійдіть ближче.

Знайда підійшла майже до самої хвіртки.

— Слушайте, я фотограф. Хочете, я вас сфотографую. — І незнайомець почав діставати з футляра фотоапарат.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте,
будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ